

Kielikasvatus – tehtävä Euroopassa ja tässä ajassa

Paula Mattila

Suomessa on juuri uudistettu perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteet Opetushallituksen johdolla. Paikallisten ja koulukohtaisten opetussuunnitelmien tekoon on päästy perusopetuksessa virallisesti vuoden 2015 alusta ja lukiokoulutuksessa lokakuun 2015 lopulla. Paikallisten opetussuunnitelmien tulee olla valmiita käyttöön elokuussa 2016. Opetussuunnitelman perusteisiin on pyritty kirjaamaan oppimisen ja opettamisen aineksia, joita maailmanajan monista murroksista selviäminen edellyttää. Eurooppalainen opetussuunnitelmakeskustelu korostaa kielitietoisuuden ja kielikasvatuksen roolia: Suomen ratkaisut ovat samansuuntaisia.

Kielikasvatus korostaa kielellisiä oikeuksia

Opetussuunnitelmien perusteissa on runsaasti uutta ajatustapaa edellyttäviä muutoksia ja monet niistä koskevat kieliä, kielten opetusta ja koulujen opetuskieltä. Äidinkieliä ja kirjallisuutta koskevien oppiaineiden, toisen kotimaisen sekä vieraiden kielten opettajat, tutkijat ja opettajankouluttajat ovat määritelleet tehtävänsä aiempaa kokonaisvaltaisemmin yhdessä. Perusopetuksessa kieliaineiden perustetekstit avataan kielikasvatusta käsittelevällä tekstillä. Myös lukion perusteiden laadinnassa kielikasvatus on otettu huomioon. Lisäksi molemmat perusteet korostavat monilukutaidon merkitystä. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten tekstien ymmärtämisen, tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat oppilaita ottamaan selkoa yhä monimutkaisemmaksi käyvästä maailmasta ympärillään sekä löytämään keinoja oman identiteettinsä ja yhteisöllisyyden rakentamiseksi (Halinen, Harmanen & Mattila 2015).

Kielikasvatus ei asiana ole uusi. Sen merkityksen vahvistuminen ja täsmentyminen ovat osa kieltenopetusta koskevaa muutosta, johon edellä viitatus monilukutaidon lisäksi liittyy esimerkiksi oppimiskokemusten autenttisuuden vaatimus, moni- ja rinnakkaiskielisyyden arvostus, oppijan itseohjautuvuuden korostus, sekä koulun ulkopuolella opitun kielitaidon tunnistaminen ja tunnustaminen. Laaja tarkastelu näistä teemoista löytyy Opetushallituksen kielikasvatus-verkkojulkaisusta, joka ilmestyy vuodenvaihteessa (Opetushallitus, tulossa).

Euroopan neuvosto on ollut keskeinen kansainvälinen toimija, kun kielikasvatusta sivuavia poliittisesti sitovia tai ohjaavia asiakirjoja on työstetty koko Eurooppaa varten. Kielikasvatuksen näkökulma sisältyy jo 1950-luvulla laadittuun kulttuurin yleissopimukseen, joka korostaa neuvoston jäsenmaiden kansalaisten oikeutta tuntea ja harrastaa toistensa kieliä (Euroopan neuvosto 1970). Alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja turvaa vähemmistökielten asemaa, opetusta ja opiskelua (Euroopan neuvosto 1998).

Euroopan neuvoston julkaisu *Living Together As Equals in Dignity* (Euroopan neuvosto 2008) selkiinnyttää kieltenopetuksen tehtävää kulttuurienvälisen dialogin ja kommunikointitaidon osalta. Kirja korostaa kieltenopiskelun merkitystä stereotyyppisen ja toiseuttavan ajattelun estämisessä ja kulttuurisen uteliaisuuden herättämisessä. Kirjassa todetaan, että vaikka vähemmistöillä on epäämätön oikeus vaalia omia kieliään, heidän tulee saada oppia myös asuinmaansa virallisia kieliä. Tähän sisältyy koulun opetuskiel(t)en oppiminen. Asiakirjassa viitataan myös kulttuurienvälisen dialogin siihen ominaisuuteen, jota voidaan kutsua merkitysten välittämiseksi (englanniksi *mediation*). Merkitysten välittämistä tai taitoa käydä merkitysneuvotteluja tarvitaan, kun toimitaan kieli- ja kulttuurirajojen yli ja haetaan ymmärrystä epäselviin tai vieraalta tuntuviin asioihin. Kun tätä taitoa rakennetaan koulutuksen keinoin, lähestytään kielikasvatuksen ydintä.

Huomio opetuksen kieleen

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen (Euroopan neuvosto 2012) laadukkaan koulutuksen turvaamisesta kaikille jäsenmaissa koulutuksen piirissä oleville. Suositus antaa ohjeita opetuskielestä todeten, että jos opiskelijoilla on siinä ongelmia, julkisen vallan pitää tarjota korjaavia toimenpiteitä. Koulutuksen laatua koskenut suositus johti nopeasti seuraavaan, joka tähdensi opetuskiel(t)en osaamisen keskeistä roolia yhdenvertaisen ja laadukkaan koulutuksen toteuttamisessa ja koulutuksessa menestymisessä (Euroopan neuvosto 2014). Suositus tarkastelee osaamista laaja-

alaisesti, ei pelkästään tekstien ymmärtämisenä ja tuottamisena. Erityinen huomio koskee eri oppiaineiden kielellistä ainesta. Suositus kohdistuu etenkin oppilaiden erilaisten kieli- ja kulttuuritaustojen ymmärtämiseen sekä näistä, sosioekonomisesta taustasta tai oppimisvaikeuksista johtuvien eroavaisuuksien minimoimiseen.

Euroopan neuvoston mukaan oikeus laadukkaaseen koulutukseen toteutuu vain, jos oppija hallitsee sen kielen ja ne kielelliset pelisäännöt, joiden mukaan hänen koulussaan toimitaan ja jotka ovat porttina opinnoissa ja yhteiskunnassa etenemiseen. Siksi Euroopan neuvoston kielikasvatusta koskevissa suosituksissa jäsenvaltioita kehoitetaan huolehtimaan, että kieli ei aseta esteitä heikommassa asemassa olevien oppilaiden selviytymiselle opinnoissa ja elämässä. Avaintahoja ovat opetuksen linjauksista ja sisällöistä päättävät tahot, opettajankouluttajat, rehtorit ja opettajat.

Suositus edellyttää sen varmistamista, että oppijat hallitsevat sekä koululle ominaisen (akateemisen) yleiskielen että ne kielet, joita eri oppiaineissa käytetään. Tällöin niin opettajan kuin oppilaankin pitää kuitenkin tietää, että kumpikaan "kieli" ei ole sama asia kuin arkinen puhekieli. Opettajalla on tässä luonnollisesti kielikasvatukseen liittyvä velvollisuus opastaa oppilaitaan koulun ja oppiaineiden kielten pariin.

Euroopan neuvoston kielipolitiikassa painopiste on siirtynyt Euroopan kielellisen moninaisuuden ja kulttuurienvälisen dialogin vaalimisesta, opetuskielen hallintaan oppilaan näkökulmasta, Yksilöiden voimaannuttamisen kautta pyritään koulujen ja viime kädessä yhteiskunnan yhteisöllisyyden vahvistamiseen. Tarve on sitä ilmeisempi, mitä suuremmaksi syrjäytymisen ja jopa radikalisoitumisen vaara kasvaa Euroopassa ja laajemmin. Ollaan Euroopan neuvoston ydintehtävien asialla, edistämässä demokratiaa, ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuusperiaatetta. Näihin periaatteisiin kuuluu oikeus kieleen – myös opetuskieleen ja sen hallinnan kautta täysivaltaiseen yhteiskunnan jäsenyyteen.

Euroopan neuvosto julkaisee käsikirjan kielikasvatuksesta

Euroopan neuvoston kielipolitiikan yksikkö julkaisi lokakuussa 2015 käsikirjan *The Language Dimension in All Subjects* vauhdittamaan vuoden 2014 kielikasvatussuosituksen täytäntöönpanoa (Euroopan neuvosto 2015). Käsikirjaa valmisteltiin yhteistyössä neuvoston jäsenmaiden kanssa niiden antamien kommenttien ja asiantuntijaseminaarien pohjalta. Suomi on osallistunut kommentointiin painottaen erityisesti aineiston käytettävyyttä koulujen arkityön kannalta. Opetushallitus julkaisee käsikirjan tiivistelmän suomenkielisenä verkkojulkaisuna

alkuvuonna 2016.

Käsikirja kertoo kielten roolia koulussa ja oppimisessa muistuttaen tavoista, joilla kieli, ajattelutaitojen kehittyminen [\[1\]](#) ja oppimisprosessit kietoutuvat toisiinsa. Kuten edellä on kuvattu, opetuksen ammattilaisten on tärkeää oivaltaa, että koulun opetuksessa ja hallinnossa käytetyt kielet (kielen rekisterit) eroavat muista kielirekistereistä, esimerkiksi oppilaiden keskenään tai kotonaan käyttämästä kielestä. Lisäksi on tiedostettava, että eri oppiaineilla on niille ominaiset tekstilajit eli genret. Keskeistä on ymmärtää, että kaikilla oppilailla on omat yksilölliset kieleen liittyvät repertoarinsa, kyvykkyytensä ja ongelmansa, jotka vaikuttavat heidän suoriutumiseensa koulun opetuskiel(i)en parissa. On myös tunnistettava erilaisten ratkaisujen vaikutukset. Kun tavoitellaan kaikkien oppilaiden yhdenvertaisia lähtökohtia koulumaailmassa ja edelleen elämässä menestymistä, voivat esimerkiksi ns. selkokieliset materiaalit erityisesti eri kieli- ja kulttuuritaustaisille oppilaille olla ongelmallisia akateemisen kielitaidon kehittymisen kannalta. Lehtori Suaad Onniselkä taustoittaa artikkelissaan tässä numerossa asiaa tarkemmin.

Euroopan neuvoston kielikasvatuksen käsikirjassa ehdotetaan, että opetussuunnitelmissa kuvataan kunkin tiedonalan kielellisiä piirteitä ja varmistetaan, että oppilaan kielellisten valmiuksien kehittäminen kytketään oppiaineiden sisältöjen opiskeluun. Tämä voi tietysti vaihdella paljon kunkin maan ja opetettavan asian kontekstin mukaan. Näin tarkkoihin kuvauksiin emme Suomessa vielä ehtineet perusopetuksen 2014 perusteiden laadinnassa, vaikka oppiaineiden kielten opettamiseen viitataan monilukutaidosta ja kielitietoisesta toimintakulttuurista puhuttaessa.

Kielikasvatuksen käsikirjan ehdotus oppiainekohtaisista kielenosaamisen kuvaimista voikin tuntua radikaalilta, mutta Euroopan neuvoston nykykielten keskuksessa ECML:ssä on jo työstetty ratkaisua matematiikan ja historian/yhteiskuntaopin opetukseen. Ns. Descriptors-hankkeessa määriteltiin minimitaso opetuskielen taitovaatimuksille oppilaille, joille opetuskieli oli muu kuin äidinkieli. Kuvaimet laadittiin kuudessa kielessä, myös suomen kieli oli mukana. Kuvaimet on laadittu eurooppalaisen viitekehysten pohjalta. Hankkeen tuloksista voi lukea ECML:n vuosien 2011–2015 ohjelmakauden sivuilta [\[2\]](#), ja se saa jatkoa ohjelmakaudella 2016–2019.

Käsikirja korostaa, että opetuksessa käytetty suullinen viestintä on keskeisen tärkeää, kun oppilaita tuetaan hyödyntämään aiemmin hankittua tietoa ja "neuvottelemaan" uusien käsitteiden merkityksiä. Suullisen viestinnän lisäksi oppilaiden täytyy työstää

tietoa myös tekstejä lukemalla ja kirjoittamalla, mikä yleensä on paljon haasteellisempaa kuin puheviestintä. Uuden tiedon työstäminen tapahtuu luokkasteelta toiselle siirryttäessä enenevässä määrin abstraktissa muodossa ja niin, että toimitaan eri oppiaineiden tekstilajien sääntöjen mukaan. Haastetta lisää se, että oppiaineissa käsiteltävät aihepiirit ja ilmaisun tavat ovat usein etäällä oppilaiden arjen kokemusmaailmasta.

Käsikirjassa kerrataan, että kielikasvatuksen pitäisi näkyä oppimateriaaleissa, opettajankoulutuksessa, poliittisissa ja muissa ohjausdokumenteissa. Samalla korostetaan sitä, että kielitietoisuus tekee opettamisesta ja oppimisesta parempaa ja helpompaa. Arvioinnissa tämä näky paitsi arvioinnin tavoissa, myös siinä, miten niin opettajia kuin oppijoitakin opastetaan suorittamaan arviointia. Oppilaiden osalta kyse on ennen kaikkea itsearviointiin opastamisesta.

Kielikasvatus oppilaan kokemana

Kielikasvatusoppaassa esitetään, että kieltenopetuksessa opittua kielitietoa ja opetuskielen edellyttämiä taitoja tulee voida verrata ja hyödyntää. Ennen kaikkea oppilaan omat kielirepertoarit tulisi tehdä hyväksytyiksi osaamisen tukiaineksiksi. Kuten käytännöstä tiedetään, erityisesti maahanmuuttajien kielet ja muut marginaalikieliset jäävät koulujen arjessa useimmiten hyödyntämättä.

Käsikirjasta voi poimia useitakin teesejä kielikasvatuksen kehittämiseen:

- Kouluopetuksen tulee kehittää oppiaineisiin liittyviä kielitaitoja, jotka käsittävät erilaisia diskurssitaitoja ja tekstilajien tuntemusta. Opettajien on tärkeää tiedostaa, että oppilaan sujuva puhekielen hallinta ei suoraan johda sujuvuuteen kouluaineiden edellyttämässä kielessä taikka akateemisluontoisissa pohdintoissa.
- Opetuksesta vastaavien on syytä tiedostaa, että koulun ja opetuksen tekstilajit ovat usein vieraita oppilaan todellisuudelle (ja oppilaan tekstilajit voivat toki olla haasteellisia opettajalle). Suomen 2014 opetussuunnitelman perusteissa korostetaankin monin tavoin oppilaiden omasta kiinnostusmaailmasta lähtevän aineksen tuomista opetukseen.
- Koulun tehtävänä on kielikasvatuksen avulla ohjata ja rohkaista oppilaita käymään merkitysneuvotteluja ja mm. ottamaan aktiivisesti selvää opiskeltavista asioista ja kielestä, jolla näitä asioita käsitellään.
- Monilukutaidon käsite sisältää oppiaineiden lukutaidon. Tämä lukutaidon alue

tulisi tehdä tiettäväksi ja ymmärrettäväksi osana yleissivistystä. Uusissa opetussuunnitelman perusteissa monilukutaito käsittää oppiaineiden kielen hallinnan ja on toivottavaa, että asiaan kiinnitetään riittävää huomiota paikallisten opetussuunnitelmien ja koulujen opetuksen suunnittelussa^[3].

- Kielikasvatuksen käsikirja esittelee käsitteen koulun kieliohjelma (*school's language policy*), jonka tulisi käsittää kielikasvatuksen keskeiset näkökohdat. Kun Suomessa laaditaan paikallisia opetussuunnitelmia, olisi toivottavaa, että koulujen /opetuksen järjestäjien kieliohjelmaan sisällytettäisiin kielikasvatuksen elementtejä alkaen kielellistä monimuotoisuutta suosivasta toimintakulttuurista, nostaen esille oppilaiden omat kielirepertoarit, kunkin oppiaineen kielen opettamisen periaatteet muistaen ja arviointia unohtamatta.

Kirjoittaja on opetusneuvos yleissivistävän koulutuksen toimintayksikössä Opetushallituksessa.

Lähteet

Euroopan neuvosto. 1970. Euroopan neuvoston kulttuuriyleissopimus. Haettu 11.11.2015 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700006>

Euroopan neuvosto. 1998. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen Peruskirja. Haettu 11.11.2015 osoitteesta <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=66823>

Euroopan neuvosto. 2008. Living Together as Equals in Dignity (Valkoinen kirja kulttuurienvälisestä dialogista). Haettu 11.11.2015 osoitteesta http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf

Euroopan neuvosto. 2012. Recommendation CM/Rec (2012)13 on ensuring quality education. Haettu 11.11.2015 osoitteesta <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2014671&Site=CM>

Euroopan neuvosto. 2014. Recommendation CM/Rec (2014)5 on the importance of competences in the language(s) of schooling for equity and quality in education and for educational success. Haettu 11.11.2015 osoitteesta <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2180653&Site=CM>

Euroopan neuvosto. 2015. The language dimension in all subjects. Haettu 12.11.2015 osoitteesta http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Handbook-Scol_final_EN.pdf

Halinen, I., Harmanen M., Mattila P. 2015. Making Sense of Complexity of the World Today: Why Finland is Introducing Multiliteracy in Teaching and Learning 2015. Teoksessa Bozsik, V. (Ed.) Improving Literacy Skills across Learning. CIDREE Yearbook 2015. Budapest: HIERD, 136–153.

Opetushallitus. 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Haettu 11.11.2015 osoitteesta http://oph.fi/download/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Haettu 11.11.2015 osoitteesta http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus (tulossa). Verkkojulkaisu kielikasvatuksesta. Toim. A.-K. Mustaparta.

[1] Käsikirjan käyttämä termi on 'cognition'.

[2] Hanke: *Language descriptors for migrant and minority learners' success in compulsory education* www.ecml.at

[3] OPS2014, L4: Oppilaiden monilukutaitoa kehitetään kaikissa oppiaineissa arkikielestä kohti eri tiedonalojen kielen ja esitystapojen hallintaa. Osaamisen kehittyminen edellyttää rikasta tekstiympäristöä, sitä hyödyntävää pedagogiikkaa sekä oppiaineiden välistä ja muiden toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä.